

POSKYTOVANIE SOCIÁLNEJ POMOCI OBETIAM RASIZMU A INTOLERANCIE

TOMÁŠ PLANKA

PROVIDING SOCIAL SUPPORT FOR VICTIMS OF RACISM AND INTOLERANCE

Abstrakt

Rasizmus, intolerancia, diskriminácia a iné nežiaduce sociálno-patologické javy vždy existovali, existujú a budú existovať aj naďalej. Tieto nežiaduce javy často obhajujú a propagujú rôzne extrémistické skupiny. Aby sa zabránilo šíreniu a rozšíreniu týchto javov, boli prijaté právne predpisy a dohody, ktoré zabezpečujú, že všetci majú rovnaké práva a slobody. Tieto právne ochrany však nie sú vždy dostatočné. Preto bola zavedená a začala sa uplatňovať sociálna prevencia, aby sa zabránilo výskytu týchto javov. Bohužiaľ, rovnako ako v prípade právnej ochrany, ani sociálna prevencia nie je vždy 100 % úspešná a účinná. Stáva sa, že rôzne skupiny obyvateľstva sú postihnuté takými nežiaducimi sociálno-patologickými javmi, ako je rasizmus, netolerancia, šikanovanie, segregácia atď. V takýchto prípadoch je potrebná sociálna pomoc pre tieto postihnuté skupiny alebo jednotlivcov, ktorú poskytujú sociálni pracovníci.

Kľúčové slová

Rasizmus. Intolerancia. Sociálna pomoc. Sociálna patológia.

Abstract

Racism, intolerance, discrimination and other undesirable socio-pathological phenomena have always been, are and will continue to be present. These undesirable phenomena are often advocated and promoted by various extremist groups. In order to prevent these phenomena from spreading and becoming more widespread, legal provisions and agreements have been put in place to ensure that everyone has the same rights and freedoms. However, these legal protections are not always sufficient. That is why social prevention has been introduced and has begun to be applied in order to prevent these phenomena from occurring. Unfortunately, as with legal protection, social prevention is not always 100% successful and effective. It happens that various population groups are affected by such undesirable socio-pathological phenomena as

racism, intolerance, bullying, segregation and so on. In such cases, social assistance is needed for these affected groups or individuals, which is carried out by social workers.

Key words

Racism. Intolerance. Social assistance. Social pathology.

Úvod

Jedným z hlavných cieľov sociálnej práce je poskytovanie pomoci. Sociálna práca ako taká zahŕňa mnoho skupín, ktorým poskytuje sociálnu pomoc. Túto pomoc poskytuje rôznym skupinám a ľuďom, ktorí sa dostali z rôznych dôvodov do nepriaznivej životnej situácie, alebo boli zasiahnutí sociálno-patologickými javmi. Preto sociálna práca pozná viacero cieľových skupín, ktorým poskytuje pomoc. „Podstatnou súčasťou efektívneho výkonu modernej ofenzívnej sociálnej práce je identifikácia kritérií, podľa ktorých je možné objekt sociálnej práce členiť do podskupín, ktoré nazývame cieľové skupiny sociálnej práce.“ (Hudecová et al., 2010. s. 39)

Medzi základné cieľové skupiny sociálnej práce radíme seniorov, jednotlivcov a rodiny v hmotnej núdzi, zdravotne postihnutých, závislých, nezamestnaných, ľudí vo výkone trestu a po výkone trestu odňatia slobody, migrantov, etnické minority... (Hudecová et al., 2010)

Cieľových skupín v sociálnej práci je veľa, každá potrebuje a vyžaduje iný druh pomoci, ale aj metódy a prístupy, ktorými sa s danou skupinou pracuje. Je dôležité, aby sociálny pracovník vedel z akého uhľa pohľadu pokladáme danú skupinu za cieľovú skupinu sociálnej práce. „V kontexte profilovania profesijných kompetencií sociálnych pracovníkov vo vzťahu k cieľovým skupinám sociálnej práce, môžeme k najčastejšie používaným klasifikačným kritériám týchto cieľových skupín zaradiť zdravotný stav, vek, sociálny status, normalitu, či marginalizáciu.“ (Hudecová et al., 2010. s. 39) V predkladanom článku sa venujeme cieľovým skupinám sociálnej práce, ktoré sú zasiahnuté rasizmom, intoleranciou, alebo inými sociálno-patologickými javmi.

1. Sociálna patológia

Fischer a Škoda (2014) definujú sociálnu patológiu ako spoločné označenie nezdravých a celkovo nežiaducich spoločenských javov, vymykajúcich sa normálnosti. Podľa definície sociálnej patológie od Fischera a Škodu môžeme tvrdiť, že pod pojmom sociálna patológia rozumieme ucelený súbor, ktorý v sebe združuje všetky nežiadúce sociálno-patologické javy. „Sociálna patológia označuje abnormálne, deviantné, nezdravé, všeobecne nežiaduce spoločenské javy.“ (Mátl et al., 2011, s. 16)

„Sociálno-patologický jav je taký jav, ktorého výskyt je nežiadúci z hľadiska spoločnosti a zároveň spravidla narúša sociálnu alebo psychickú integritu svojho nositeľa. Pod sociálno-patologickým správaním chápeme také behaviorálne prejavy jednotlivca, ktorými sa odchyľuje od prijatých zvykov a noriem spoločnosti, zlyháva v interpersonálnych vzťahoch a v napĺňaní zmysluplných životných perspektív.“ (Grófová, 2009, s. 11)

„Predmetom sociálnej patológie v sociálnej práci ako pomáhajúcej profesie sú jednotlivci, rodina, skupina alebo komunita, ktorí vykazujú abnormálne, deviantné, nezdravé a nežiadúce spoločenské správanie, ale aj jednotlivci, rodina, skupina, komunita a spoločnosť, ktorých život, dôstojnosť alebo integrita sú dôsledkami takéhoto správania postihnuté.“ (Mátel et al., 2011, s. 17) Ako hovorí vyššie uvedená definícia, sociálna práca sa v spojitosti so sociálnou patológiou zaoberá jednotlivcami, rodinami, skupinami a komunitami, ktoré sú zasiahnuté sociálno-patologickými javmi. Na nasledujúcich stranách uvedieme niektoré z týchto skupín a spôsob, akým sa ich dotýka rasizmus, intolerancia a ostatné nežiaduce sociálno-patologické javy.

Rómovia

Najväčšou skupinou, ktorá sa stretáva s rasizmom, intoleranciou, šikanovaním, segregáciou a inými podobnými javmi, sú nepochybne Rómovia, ale aj celkovo, ľudia s odlišnou farbou pleti. „Rómskemu etniku sú pripisované negatívne vlastnosti, ako je „nízka hygiena, nepracovitosť, vysoký stupeň kriminality, absencia pracovnej morálky, disciplíny“, ide o predsudky, na základe ktorých je rómsky občan odmietnutý pri prijímaní do pracovného pomeru z dôvodu jeho etnickej príslušnosti.“ (Šrámová et al., 2010, s. 24) Rasizmus, intolerancia a segregácia sa najčastejšie prejavujú tým, že ľudia rómskeho pôvodu, sú bez akéhokoľvek dôvodu odmietnutí prijať do zamestnania, deti sú odporúčané do pomocných škôl, ba sú aj prípady, keď nebola týmto ľuďom umožnená práca v spoločnosti. Ako príklad uvádzame článok, ktorý spomínajú Brander a kolektív (2008, s. 332). „Pracovníčke francúzskej pobočky nábytkovej spoločnosti Ikea bola uložená pokuta 4572 EUR za vypracovanie smerníc pre manažérov spoločnosti, aby nenajímali „osoby s inou farbou pleti“. Zamestnankyňa napísala a odoslala e-mail, ktorý odporúčal nenajímanie „farebných osôb“ na post kontrolóra distribúcie reklamných katalógov.“

„Ďalšími negatívnymi príkladmi je nedávne zbavenie rómskych rodín ich majetku na základe „boja proti zločinu“ (v Portugalsku), diskriminácia v prístupe k vzdelaniu rómskych detí a základným sociálnym službám (napríklad vo Veľkej Británii a vo Francúzsku sa týkajú predovšetkým kočujúcich komunít) alebo jednoduché nerešpektovanie poskytnutých práv. V mnohých krajinách boli Rómovia obeťami násilných fašistických a rasistických skupín, ktoré

majú na svedomí mnoho vražd, rómske deti sú občas umiestňované do rovnakých škôl ako deti s mentálnym postihnutím. Rómske dediny sú často segregované a izolované.“ (Brander et al., 2008, s. 338)

O nepriaznivej situácii Rómov s bývaním, informuje aj denník SME, ktorý zverejnil podklady z Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. „Len rómske komunity v Slovenskej republike vytvárajú osady, v ktorých veľká časť obydľí nespĺňa technické ani hygienické normy a štandardy; extrémna forma sociálneho vylúčenia sa v podobnej podobe u nás v iných súvislostiach prakticky nevyskytuje,“ konštatuje sa v materiáli ministerstva vnútra.“ (SME, 2017, www.sme.sk)

Ničím nezvyčajným, bohužiaľ, nie sú ani rasistické útoky, šikanovanie a znevýhodňovanie tejto skupiny občanov. Na zlepšenie situácie je zameraná reforma vzdelávacieho systému, začleňovanie Rómov do spoločnosti a iné sociálne aktivity.

Ľudia s hendikepom

„Termín „hendikep“ znamená stratu alebo obmedzenie možností zúčastňovať sa na živote komunity v rovnakej miere ako ostatní jej členovia. Opisuje vzťah medzi osobou s postihnutím a okolitým prostredím.“ (Brander et al., 2008, s. 339) Ľudia s rôznym typom hendikepu, sa však len vďaka ich postihnutiu, častokrát stávajú obeťami diskriminácie, šikanovania a znevýhodňovania. Táto diskriminácia a znevýhodňovanie sa najčastejšie prejavuje v zamestnaní, firmy chcú len „zdravých ľudí, ktorí zvládajú všetko.“ Avšak aj ľudia so zdravotným znevýhodnením, sú plnohodnotnými členmi spoločnosti, ktorí určitú prácu môžu zvládať tak isto, ako ľudia bez zdravotného znevýhodnenia.

„Zdravotné postihnutie môže mať rôzny charakter, t.j. môže ísť o postihnutie telesné (postihnutie pohybového ústrojenstva), zrakové (porucha zrakového orgánu) sluchové (porucha sluchových orgánov), mentálne (postihnutie rozumových schopností), psychické (nevyliciteľné psychické choroby), kombinované (kombinácia viacerých typov zdravotného postihnutia), chronické choroby (nevyliciteľné choroby majúce somatickú povahu).“ (Šrámová et al., 2010, s. 23) Osoby s vyššie uvedenými typmi postihnutia, môžu ale vykonávať prácu, ktorú zvládajú a môžu obsadiť vhodné pracovné miesta. Drvivá väčšina zamestnávateľov radšej prijme niekoho, kto je bez zdravotného znevýhodnenia. Ako uvádza Brander a kolektív (www.disrights.org In Brander et al., 2008, s. 339), Adrienne Rubin Barhydt na otázku, čo chcú zdravotne znevýhodnení ľudia odpovedala nasledovne:

„Nič zvláštne, nič nezvyčajné. Chceme len chodiť do škôl v blízkom okolí, navštevovať knižnice, kiná, používať autobusy, aby sme mohli ísť nakupovať do centra alebo ísť na návštevu ku kamarátom a rodine cez celé mesto či krajinu. Chceme mať možnosť ísť voliť spolu s

ostatnými občanmi. Chceme mať možnosť oženiť a vydať sa. Chceme mať možnosť pracovať. Chceme mať možnosť starať sa o deti. Chceme vysokú kvalitu zdravotnej starostlivosti za dostupné ceny. Chceme, aby sa na nás pozerali ako na bežných ľudí, ako na súčasť spoločnosti, aby sme neboli považovaní za niečo, čo treba skrývať, ľutovať a čo má byť objektom charity.“

Znevýhodňovanie ľudí so zdravotným hendikepom sa neodzrkadľuje len v zamestnaní, ale aj v možnosti prepravy, prístupu do rôznych objektov, účasti v skupinách a iných odvetviach života. Na zlepšenie pracovných a ľudských podmienok slúžia rôzne programy sociálnej práce, ktoré sú zamerané na prácu s ľuďmi so zdravotným postihnutím.

Cudzinci

Cudzinci ako takí, väčšinou čelia intolerancii, vďaka negatívnym predsudkom. Množstvo ľudí, aj keď si to sami nepripustia alebo to nevedia, zastáva xenofóbny postoj voči cudzincom. „Xenofóbia siaha do najstarších dejín ľudstva, kedy ľudia žili v navzájom izolovaných, hranice svojich revírov si úzkostlivo strážiach spoločenstvách. Relatívna izolovanosť pretrváva v okrajových vidieckych spoločenstvách až doteraz. Cudzinca tam vidno zriedka, a keď sa objaví, je podozrivý, čudný, už len preto, že ho nepoznáme, že nepatrí medzi nás. Ak sa k tomu pridá aj odlišný typ tváre, očí, iná farba pleti, iný jazyk, dochádza k vysokému stupňu odcudzenosti.“ (Kusý – Stredlová, 2003, s. 67)

Cudzinci, ktorí vyznávajú iné náboženstvo ako kresťanstvo, sú veľmi často spájaní s terorizmom, najčastejšie sú to moslimovia. „Hlavnou príčinou islamofóbie je nedostatok vedomostí o islame. Aj preto je toto náboženstvo často spájané iba s terorizmom a extrémizmom. V skutočnosti je islam náboženstvom, ktoré káže toleranciu, solidaritu a lásku k blížnemu, rovnako ako mnohé iné náboženstvá.“ (Brander et al., 2008, s. 342)

Najväčším podnetom k intolerancii voči cudzincom s iným náboženstvom, bol nepochybne teroristický útok na americké obchodné centrum. „Spôsob, akým sa moslimovia na celom svete dostali do stredobodu pozornosti po útokoch na Spojené štáty americké v roku 2001 ukazuje, aké zraniteľné sú v skutočnosti vzťahy medzi komunitami a ich zmysel pre toleranciu. Moslimovia žijúci na Západe boli prekvapení, že ľudia, ktorých pokladali za svojich priateľov, susedov a spoluobčanov, sa zrazu zmenili a obvinili ich z útokov na Svetové obchodné centrum, ba dokonca sa mstili nevinným mužom, ženám a deťom. Obzvlášť znepokojujúca je skutočnosť, že v Spojených štátoch aj v Európe sa stali terčom útokov aj ženy, ktoré nosia šatky.“ (Brander et al., 2008, s. 341)

Intolerancia a diskriminácia cudzincov, ktorá je spojená s náboženskými motívmi, je aj v dnešnej dobe veľmi vážnym problémom. Začiatkom leta roku 2020 sa konala Európska konferencia, ktorá sa zaoberala aj týmto problémom. Článok z konferencie uverejnil domáci

denník SME. „Eurokomisárka pre rovnosť Helena Dalliiová, ktorá otvárala videokonferenciu, pri tejto príležitosti upozornila, že moslimská komunita v Európe čelí rastúcej diskriminácii v mnohých oblastiach života, a to z dôvodu svojho náboženstva, ale často aj v spojení s inými dôvodmi, ako je etnický pôvod či pohlavie.“ (SME, 2020, www.sme.sk)

Ľudia inej sexuálnej orientácie

„Jednotlivci s odlišnou sexuálnou orientáciou (odlišnou od väčšiny) sú v mnohých častiach sveta vystavení diskriminácii, ktorá má rôzne formy od urážok až po vraždy. V mnohých krajinách je homosexualita ešte stále zločinom a v niektorých je dokonca trestaná smrťou. V Európe sa síce dosiahol istý pokrok v zmenách legislatívy, napriek tomu veľa ľudí považuje homosexualitu za chorobu, psychickú poruchu alebo neprirodzené správanie.“ (Brander et al., 2008, s. 340)

Diskriminácia, intolerancia a častokrát aj šikanovanie. Týmto sociálno-patologickým javom sú bežne vystavovaní ľudia s inou sexuálnou orientáciou. Ako najznámejší príklad diskriminácie môžeme uviesť, že im je zakázané vstúpiť do manželstva, aj keď v niektorých pokrokových krajinách, ako napríklad v Holandsku, im to je už umožnené.. Ak ľudia s inou sexuálnou orientáciou odhalia svoju orientáciu, sú obeťami šikanovania od svojich rovesníkov, najčastejšie u maloletých, ďalej sú vystavovaní rôznemu obťažovaniu a narážkam. „Najväčší problém, ktorému musia mladí ľudia s inou sexuálnou orientáciou čeliť, je na jednej strane diskriminácia zo strany cudzích ľudí, t.j. násilie, obťažovanie a odopieranie služieb (bežné je napríklad vyhodenie z reštaurácie), a na druhej strane nepochopenie v rodine či medzi priateľmi, ak pred nimi odhalia svoju sexuálnu orientáciu. Pre mnohých ľudí sú to veľmi vážne problémy, a preto zo strachu z odmietnutia často oddŕajú tento krok. Na školách môže byť zase veľký tlak zo strany rovesníkov, ktorí môžu značne komplikovať život študentov s inou orientáciou.“ (Brander et al., 2008, s. 340)

Nedávno priniesol slovenský online denník Refresher článok o útoku účastníkov pochodu na byt v susednom Poľsku z dôvodu, že na balkóne visela dúhová vlajka podporujúca LGBTI komunitu. „Pochod varšavský magistrát zakázal a tak sa demonštranti dostali aj do stretu s políciou. Na bezpečnostné zložky hádzali svetlice či dymovnice, čo v jednej chvíli vyústilo do pokusu vystreliť jednu zo svetlíc aj na balkón bytu. Na balkóne bol totiž vyvesený plagát podporujúci protesty žien proti prísnemu zákazu potratov, ale aj dúhová vlajka LGBT komunity.“ (REFRESHER, 2020, www.refresher.sk)

V tejto kapitole sme spomínali rôzne sociálno-patologické javy, ktoré sa dotýkajú cieľových skupín sociálnej práce z pohľadu rasizmu a intolerance. V nasledujúcej kapitole sa

budeme venovať sociálnej pomoci, ktorú poskytujú sociálni pracovníci obetiam týchto neželaných sociálno-patologických javov.

2. Sociálna pomoc

Sociálnu pomoc cieľovým skupinám zasiahnutým rasizmom, intoleranciou a inými sociálno-patologickými javmi, poskytuje sociálny pracovník. Forma sociálnej pomoci je rôzna, líši sa v závislosti od sociálno-patologického javu; cieľovej skupiny, ktorej sa pomoc poskytuje; rozsahu zasiahnutia skupiny týmto javom, alebo javmi; od životných a sociálnych podmienok zasiahnutej skupiny alebo jednotlivca a od iných faktorov. Ako vysvetľuje Levická (2003, s. 109), „sociálny pracovník - poradca musí popri samozrejmej požiadavke kvalitnej odbornej prípravy, rozšírenej o potrebné poradenské zručnosti disponovať predovšetkým:

- zrelou osobnosťou,
- morálnym statusom,
- schopnosťou empatie.“

Profesionálne pripravený sociálny pracovník, môže poskytnúť týmto cieľovým skupinám viacero foriem pomoci. Medzi základné prvky sociálnej pomoci, vzhľadom na skupiny zasiahnuté rasizmom a intoleranciou, patria sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, rozvoj pracovných zručností a pomoc pri *uplatňovaní práv a právom chránených záujmov*. Všetky tieto formy pomoci definuje zákon č. 448/2008 Z. z. z 30. októbra 2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

Prvá línia obrany- pomoci: Sila a limity právneho rámca

V reakcii na nespravodlivosť siahla spoločnosť po svojom najsilnejšom formálnom nástroji – zákone. Na Slovensku, rovnako ako v celej Európskej únii, existuje robustný právny rámec, ktorého pilierom je **Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní (antidiskriminačný zákon)**. Tento zákon explicitne zakazuje diskrimináciu na základe rasy, etnického pôvodu, náboženstva, veku, sexuálnej orientácie a ďalších dôvodov v kľúčových oblastiach života.

Sila paragrafov spočíva v niekoľkých bodoch:

- **Normatívna funkcia:** Zákon jasne pomenúva, aké správanie je v spoločnosti neprípustné. Vytvára oficiálnu normu, ku ktorej sa môžeme hlásiť.
- **Ochranná funkcia:** Dáva obetiam do rúk nástroj, ako sa brániť a domáhať sa spravodlivosti na súde.
- **Odstrašujúca funkcia:** Hrozba sankcií môže odradiť potenciálnych diskriminátorov od protiprávneho konania.

Napriek svojej nenahraditeľnosti však zákon naráža na tvrdé limity reality. Jeho účinnosť je často iluzórna z niekoľkých dôvodov:

- **Problém dokazovania:** Diskriminácia sa málokedy deje otvorene. Zamestnávateľ nepovie „neprijmem vás, lebo ste Róm“, ale povie „nesplňate naše požiadavky“. Obeť musí uniesť dôkazné bremeno a preukázať, že dôvodom odmietnutia bol jej pôvod, čo je extrémne náročné.
- **Strach z odvety a nedôvera v systém:** Mnoho obetí diskrimináciu nikdy nenahlási. Boja sa, že prídu o prácu, že sa im susedia budú mstiť, alebo jednoducho neveria, že im systém pomôže. Proces na súde je zdĺhavý, finančne náročný a psychicky vyčerpávajúci.
- **Zákon nemení postoje:** Najdôležitejším limitom je fakt, že zákon reguluje správanie, nie presvedčenie. Môže niekomu zakázať diskriminovať, ale nemôže ho prinútiť, aby nebol rasista. Nenávisť si vždy nájde cestu, ako zákon obísť, ak sa skrýva za zdánlivo legitímnymi dôvodmi.

Právny rámec je teda ako plot okolo pozemku. Vymedzuje hranice, ale nezaručuje, že ľudia za plotom sa k sebe budú správať slušne.

Druhá línia obrany- pomoci: Potenciál sociálnej prevencie

Ak zákony riešia následky, prevencia sa snaží riešiť príčiny. Jej cieľom je aktívne budovať spoločnosť, ktorá bude voči vírusu nenávisti imúnna. Sociálna prevencia funguje na troch úrovniach:

1. **Primárna prevencia:** Je zameraná na celú spoločnosť. Jej arénou sú predovšetkým školy. Programy zamerané na výchovu k tolerancii, mediálnu gramotnosť (schopnosť rozoznať dezinformácie a propagandu) a rozvoj kritického myslenia sú kľúčové. Cieľom je „očkovat“ mladú generáciu proti predsudkom skôr, ako sa v nej stihnú zakoreniť. Patria sem aj osvetové kampane, kultúrne festivaly oslavujúce rozmanitosť a podpora pozitívnych vzorov z menšinových komunit.
2. **Sekundárna prevencia:** Cieli na rizikové skupiny – teda komunity alebo jednotlivcov, u ktorých je zvýšené riziko, že sa stanú buď páchatelmi, alebo obeťami nenávistných prejavov. Môže ísť o prácu s mládežou v sociálne vylúčených lokalitách, kde je frustrácia živnou pôdou pre extrémizmus, alebo o workshopy pre zamestnancov firiem zamerané na rozpoznávanie nevedomých predsudkov (unconscious bias) pri prijímaní zamestnancov.
3. **Terciárna prevencia:** Táto úroveň sa už prelína s intervenciou. Zamerali sa na situácie, kde už k incidentu došlo, a snaží sa zabrániť jeho eskalácii a opakovaniu.

Príkladom je mediácia konfliktov v škole po incidente šikanovania alebo komunitná práca v susedstve, kde došlo k napätiu medzi majoritou a minoritou.

Prevenčia je beh na dlhé trate. Vyžaduje si trpezlivosť, finančné zdroje a politickú podporu. Jej úspech je ťažko merateľný, pretože jej najväčším víťazstvom je, keď sa „nič nestane“. Práve preto je často podceňovaná a zanedbávaná.

Neoceniteľná úloha sociálnej práce

Predstavme si reálnu situáciu. Samostatne žijúca matka s dvoma deťmi, príslušníčka menšiny, si hľadá podnájom. Po desiatkach telefonátov, kde bol byt „zrazu obsadený“ hneď po tom, ako vyslovila svoje meno, konečne nájde prenajímateľa, ktorý súhlasí so stretnutím. Na mieste si ju však majiteľ premeria pohľadom a povie: „Prepáčte, ale s *takými* ľuďmi nechcem mať problémy.“

V tomto momente sú jej antidiskriminačný zákon aj preventívne programy na nič. Stojí na ulici, ponížená, bezmocná a s pocitom absolútnej nespravodlivosti. Zažíva akútny stav krízy. Práve tu sa začína práca sociálneho pracovníka, ktorá je často tou poslednou a jedinou záchrannou sieťou.

Psychologický dopad diskriminácie: Viac než len urážka

Pochopenie role sociálneho pracovníka si vyžaduje pochopenie toho, čo obeť diskriminácie prežíva. Nejde len o materiálnu škodu (strata bývania, práce). Ide o hlboký zásah do identity a duševného zdravia. Dlhodobé vystavenie diskriminácii vedie k:

- **Chronickému stresu a traume:** Telo je v neustálom stave pohotovosti, čo má devastačné účinky na fyzické aj psychické zdravie.
- **Úzkosti a depresii:** Pocit bezmocnosti, sociálnej izolácie a neustáleho ohrozenia vedie k vážnym duševným poruchám.
- **Narušeniu sebaúcty:** Obeť môže internalizovať nenávisť a začať veriť negatívnym stereotypom o vlastnej skupine, čo vedie k sebanenávisti a strate sebadôvery.
- **Strachu a nedôvere:** Človek stráca dôveru v inštitúcie aj v ľudí okolo seba. Svet sa pre neho stáva nebezpečným a nepriateľským miestom.

Sociálny pracovník nepracuje s „prípados diskriminácie“, ale s človekom, ktorého svet sa otriasol v základoch.

Sociálny pracovník ako multifunkčný aktér

Úloha sociálneho pracovníka v týchto prípadoch je mimoriadne komplexná a vyžaduje si širokú škálu zručností. Pôsobí v niekoľkých kľúčových roliach naraz:

1. **Krízový intervent:** Prvým krokom je stabilizácia klienta. Sociálny pracovník poskytuje bezpečné prostredie, aktívne počúva a validizuje pocity obeť. Dáva jej najavo, že to,

čo sa stalo, nie je v poriadku a nie je to jej chyba. Ide o poskytnutie okamžitej emocionálnej „prvej pomoci“.

2. **Poradca a sprievodca:** Keď akútna kríza odznie, pracovník spolu s klientom mapuje situáciu. Vysvetľuje mu jeho práva a možnosti v zrozumiteľnom jazyku. Spoločne vytvárajú plán ďalších krokov – či už ide o hľadanie nového bývania, podanie sťažnosti na príslušné orgány, alebo zabezpečenie psychologickkej pomoci.
3. **Advokát a zástanca:** Toto je jedna z najdôležitejších úloh. Sociálny pracovník sa stáva hlasom klienta tam, kde on sám nemá silu alebo znalosti hovoriť. Telefonuje na úrady, píše oficiálne listy, sprevádza klienta na stretnutia s právnikmi, políciou alebo na úrade práce. Bojuje za práva klienta a dbá na to, aby s ním inštitúcie zaobchádzali s rešpektom.
4. **Sprostredkovateľ (Case Manager):** Koordinuje pomoc od rôznych expertov a organizácií. Zabezpečuje pre klienta bezplatnú právnu pomoc, kontaktuje psychológa, rokuje s potenciálnymi zamestnávateľmi alebo prenajímateľmi, ktorí sú otvorení spolupráci. Vytvára sieť podpory okolo klienta.
5. **Agent zmeny (Empowerment):** Konečným cieľom sociálnej práce nie je vytvoriť závislosť klienta na pomoci, ale presný opak. Sociálny pracovník sa snaží posilniť klienta (empowerment), aby znovu získal kontrolu nad svojím životom. Pomáha mu objaviť jeho vlastné silné stránky, budovať sebavedomie a učiť ho zručnostiam, aby si v budúcnosti dokázal pomôcť sám a efektívne obhajovať svoje práva.

Od individuálnej pomoci k spoločenskej zmene

Práca s jednotlivcami je absolútne nevyhnutná, ale nerieši koreň problému. Skúsenejší sociálny pracovník preto často presahuje rámec individuálnej pomoci a zapája sa do **komunitnej práce**. Ak zistí, že problém s diskrimináciou v bývaní sa v jeho meste týka viacerých ľudí, môže iniciovať stretnutie s predstaviteľmi mesta, zorganizovať verejnú diskusiu alebo spolupracovať s miestnymi médiami na zviditeľnení problému. Snaží sa tak meniť samotný systém, ktorý nespravodlivosť produkuje. V tomto boji zohrávajú kľúčovú úlohu aj **mimovládne organizácie (NGOs)** a občianska spoločnosť. Práve ony často poskytujú vysoko špecializované služby (právne poradenstvo pre obete diskriminácie, tlmočenie, sociálny terénny výskum), na ktoré štát nemá kapacity. Sú flexibilnejšie, bližšie ku komunitám a často majú hlbšiu dôveru menšín ako štátne inštitúcie. Efektívna sociálna práca preto stojí na úzkej spolupráci medzi štátnym sektorom, samosprávou a mimovládnymi organizáciami.

Záver: Spoločnosť sa meria podľa toho, ako chráni svojich najzraniteľnejších

Vráťme sa k úvodnej myšlienke. Prijatie faktu, že rasizmus a intolerancia „budú existovať vždy“, je alibi pre spoločnosť, ktorá zlyhala. Skutočnosť je taká, že hoci predsudky môžu byť hlboko zakorenené, ich prejavy a dopady môžeme a musíme aktívne obmedzovať. Boj proti diskriminácii si vyžaduje holistický prístup. Potrebujeme **silné a vymožitelné zákony**, ktoré jasne stanovujú hranice. Potrebujeme **múdra a dlhodobú prevenciu**, ktorá bude vychovávať generácie schopné kriticky myslieť a cítiť empatiu. A čo je najdôležitejšie, potrebujeme **kvalitnú, dostupnú a dobre financovanú sociálnu prácu**, ktorá bude stáť pri tých, ktorých tieto systémy nedokázali ochrániť. Sociálny pracovník je v tomto ekosystéme posledným, no najdôležitejším článkom – tým, ktorý premieňa abstraktné práva a teoretickú pomoc na konkrétnu, ľudskú podporu. Je živým dôkazom toho, že aj keď systémy zlyhajú, ľudskosť zlyhať nemusí. A v konečnom dôsledku, boj proti intolerancii sa nevyhráva len paragrafmi a kampaňami, ale predovšetkým odvahou, rešpektom a solidaritou v každodenných interakciách. Nie je to len úloha pre sociálnych pracovníkov, ale spoločná zodpovednosť nás všetkých.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- BRANDER et al. 2008. *KOMPAS. Príručka výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam*. Bratislava : Ministerstvo školstva Slovenskej republiky, 2008. 416 s. ISBN 978-80-969407-2-1.
- FISCHER, S., ŠKODA, J. 2014. *SOCIÁLNÍ PATOLOGIE. Závažné sociálne patologické jevy, príčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozšírené a aktualizované vydání*. Praha : Grada Publishing a.s, 2014. 232 s. ISBN 978-80-247-5046-0.
- GRÓFOVÁ, H. 2009. *Vybrané sociálno-patologické javy v spoločnosti*. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2009. 124 s. ISBN 978-80-89185-34-4.
- HUDECOVÁ et al. 2010. *Profesijné kompetencie sociálnych pracovníkov v kontexte intencionálnych a inštitucionálnych reflexií*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010. 150 s. ISBN 978-80-557-0112-7.
- KUSÝ, M., STREDLOVÁ, T. 2003. *TOLERANCIA. Príučka o výchove k tolerancii*. Dunajská Streda : Lilium Aurum, 2003. 103 s. ISBN 80-8062-191-8.
- LEVICKÁ, J. 2003. *Metódy sociálnej práce*. Trnava : Trnavská univerzita, 2003. 122 s. ISBN 80-89074-38-3.
- MÁTEL et al. 2011. *Aplikovaná sociálna patológia v sociálnej práci*. Bratislava : VŠ ZaSP sv. Alžbety, 2011. 422 s. ISBN 978-80-8132-009-5.

SME. *Znevýhodnenie rómskych komunit je najzreteľnejšie na bývaní*. [on-line]. [cit. 2020-12-13]. Dostupné na: <https://romovia.sme.sk/c/20469317/znevychodnenie-romskych-komunit-je-najzreteľnejšie-na-byvaní.html>

ŠRÁMOVÁ, B. 2010. Diskriminácia na trhu práce – psychologický pohľad. In ŠRÁMOVÁ et al. *Tolerancia a intolerancia v spoločnosti*. Bratislava : Melius, 2010. s. 17 – 36. ISBN 978-80-970630-0-9.

ZÁKON č. 448/2008 Z.z. z 30. októbra 2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

KONTAKT

Mgr. Tomáš Planka
Pedagogická fakulta UK - Katedra sociálnej práce
planka3@uniba.sk